

Ανοιξιάτικες βιβλιοπαρουσιάσεις

efsyn.gr/epistimi/mihanes-toy-noy/386919 ανοixiatikes-biblioparoysiaseis

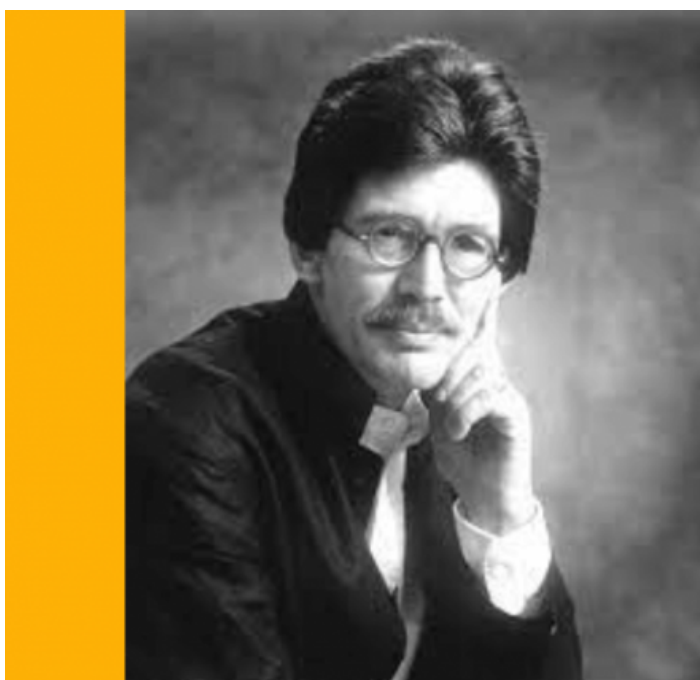

ΜΗΧΑΝΕΣ ΤΟΥ ΝΟΥ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ 22.04.2023, **21:43**

Σπύρος Μανουσέλης

Alfred Gell | Τέχνη και δράση Μια ανθρωπολογική θεωρία

Μετάφραση: Πελαγία Μαρκέτου Επιμέλεια: Παναγιώτης Πανόπουλος, Ελπίδα Ρίκου | Σελ. 427, Εκδόσεις ΜΙΕΤ

Η κοινότοπη αλλά ευρέως διαδεδομένη εικόνα της τέχνης ως απόκοσμης και σχεδόν υπερφυσικής δραστηριότητας του ανθρώπινου «πνεύματος» ήταν -και εξακολουθεί να είναι- το βασικό εμπόδιο για την κατανόηση των πραγματικών ιστορικών-κοινωνικών και των ανθρωπολογικών-ψυχολογικών προϋποθέσεων της τέχνης ως πανανθρώπινης αισθητικής εμπειρίας της ομορφιάς. Γεγονός που επιβεβαιώνεται από πλήθος ερευνών σχετικά με τις ανθρωπολογικές, τις ιστορικές και πιο πρόσφατα τις νευρο-ψυχολογικές προϋποθέσεις των λεγόμενων «καλών τεχνών».

Πράγματι, από τις σχετικές παλαιοντολογικές και ανθρωπολογικές έρευνες προκύπτει ότι πολύ πριν επινοηθεί ο γραπτός λόγος, οι πρώτοι νοήμονες κάτοικοι του πλανήτη, δηλαδή οι δήθεν «πρωτόγονες» ανθρώπινες κοινότητες, χρησιμοποιούσαν συστηματικά διαφορετικά καλλιτεχνήματα -από τις εντυπωσιακές σπηλαιογραφίες μέχρι τα ευρήματα των πρώτων τεχνημάτων- ως εργαλεία επικοινωνίας και ως πρακτικές κοινωνικοποίησης. Όμως, και οι επιτόπιες ανθρωπολογικές έρευνες των λεγόμενων πρωτόγονων πληθυσμών που ζουν σήμερα, έδειξαν ότι και αυτοί εκφράζουν πάντα τις κοινωνικές τους σχέσεις και τη δημιουργικότητά τους μέσω της αυθαίρετα επονομαζόμενης «πρωτόγονης» τέχνης.

Τι κρύβεται, άραγε, πίσω από αυτή τη διαχρονική και πανανθρώπινη σαγηνευτική δύναμη της τέχνης; Σε αυτό το βιβλίο ο πρωτοπόρος Βρετανός ανθρωπολόγος Αλφρεντ Τζελ (Alfred Gell, 1945-1997) θα προτείνει μια πρωτότυπη και ανατρεπτική θεωρητική προσέγγιση, η οποία διαφοροποιείται ριζικά από τις καθιερωμένες ανθρωπολογικές ερμηνείες της τέχνης. Μέχρι τα τέλη του εικοστού αιώνα, όπως διαπίστωσε ο Τζελ, σχεδόν οι πάντες θεωρούσαν βέβαιο ότι τόσο οι καλλιτεχνικές πρακτικές όσο και οι αισθητικές προτιμήσεις των ανθρώπων είναι συμβολικές και υποκειμενικές.

Η παραδοχή, ωστόσο, ότι η δημιουργία της τέχνης και η ανθρώπινη αισθητική αποτελούν ένα καθαρά υποκειμενικό ζήτημα, έχει δύο πολύ αρνητικές συνέπειες για την κατανόηση της διαχρονικής λειτουργίας της τέχνης στις ανθρώπινες κοινωνίες: μας επιβάλλει να αποδεχτούμε ότι κάθε αισθητική εμπειρία και κάθε καλλιτεχνική δημιουργία είναι, εν πολλοίς, τα τυχαία προϊόντα της έμπνευσης ή της «επιφοίτησης» ή, εναλλακτικά, ότι καθορίζονται αποκλειστικά και μόνο από εξωγενείς -εξίσου τυχαίους!- ιστορικούς-πολιτισμικούς παράγοντες.

Η πρωτοτυπία του βιβλίου «Τέχνη και δράση» (τίτλος πρωτοτύπου Art and Agency: An Anthropological Theory) είναι ότι σε αυτό τεκμηριώνεται πρώτη φορά με πλήθος ανθρωπολογικών ευρημάτων το γιατί οι παραδοσιακές αισθητικές θεωρίες υιοθέτησαν μια παθητική-συμβολική και τελικά υπεροπτική στάση απέναντι στα έργα τέχνης, ενώ εδώ οι τέχνες περιγράφονται ως μια ενεργητική μορφή ανθρώπινης δράσης. Και σύμφωνα με την ανατρεπτική προσέγγιση του Αλφρεντ Τζελ, οι άνθρωποι και τα καλλιτεχνικά αντικείμενα αλληλεπιδρούν και συγχωνεύονται δημιουργικά. Γεγονός που εξηγεί το γιατί όλα τα έργα τέχνης μπορούν, αφενός, να εκφράζουν περίπλοκες προθετικότητες και, αφετέρου, να διαμεσολαβούν σε κάθε σημαντική κοινωνική δράση των ανθρώπων.

Και για να τεκμηριώσει αυτή την πρωτοποριακή και ιδιαίτερα προκλητική άποψή του, ο Τζελ εκθέτει σε αυτό το βιβλίο, όχι μόνο τις ιδιαίτερες ανθρωπολογικές ή εθνογραφικές πτυχές, αλλά και την πανανθρώπινη ψυχολογική-γνωσιακή λειτουργία των διακοσμητικών σχεδίων με μοτίβα, καθώς και την κοινωνική δράση της τέχνης στις θρησκευτικές πρακτικές, όπως είναι π.χ. η δαιμονοληψία, ή την ειδωλολατρία, όχι μόνο στις «πρωτόγονες» αλλά και στις χριστιανικές εκκλησιαστικές τελετές.

Το βιβλίο «Τέχνη και δράση» ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1997, λίγο πριν από τον πρόωρο θάνατο του συγγραφέα από καρκίνο σε ηλικία 52 ετών. Πέρα από την εθνογραφική οξυδέρκεια, την ανθρωπολογική πρωτοτυπία και τη θεωρητική καινοτομία του, αυτό το έργο ωριμότητας του Τζελ χαρακτηρίζεται από τη διεπιστημονικότητα και τον γνωσιακό εκλεκτικισμό μιας ιδιοφυούς και συχνά αναπάντεχης επιχειρηματολογίας, η οποία θεμελιώνεται σε απρόσμενους νοητικούς συσχετισμούς, σε εντυπωσιακές ανθρωπολογικές γενικεύσεις και σε οικουμενικής εμβέλειας θεωρητικές συνθέσεις.

Πράγματι, η περίπλοκη επιχειρηματολογία που αναπτύσσει ο Τζελ σε αυτό το βιβλίο, προκύπτει μέσα από τη συστηματική επεξεργασία και την ιδιαιτέρως διαφωτιστική παρουσίαση των κοινών θεωρητικών προβλημάτων, αλλά και των υπόρρητων διεπιστημονικών διασυνδέσεων, που αποκάλυψαν οι έρευνες της σύγχρονης ανθρωπολογίας, της φιλοσοφίας, της γνωσιακής ψυχολογίας, της γλωσσολογίας και της σημειωτικής.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η άριστα μεταφρασμένη και επιμελημένη ελληνική έκδοση αυτού του εντυπωσιακού βιβλίου εμπλουτίζεται από την κατατοπιστική εισαγωγή των επιμελητών (των ανθρωπολόγων Παναγιώτη Πανόπουλου και Ελπίδας Ρίκου) και από το ποικίλο εικονογραφικό υλικό και τις εμβριθείς αναλύσεις έργων τέχνης.

i Ο Alfred Gell (1945-1997) δίδαξε Ανθρωπολογία στο London School of Economics and Political Science (LSE) και ήταν εταίρος της Βρετανικής Ακαδημίας. Θεωρείται κορυφαίος κοινωνικός ανθρωπολόγος, εκπαιδεύτηκε από τον Edmund Leach και τον Raymond Firth και έκανε την επιτόπια εργασία του στη Μελανησία και τη φυλετική Ινδία